

вихідну точку сюжети, теми й символи європейської літератури, переосмислює їх по-своєму і дає власну інтерпретацію» [4, с. 55].

Література

1. Бунчук Б. Віршування Лесі Українки 1900–1909 років. Силабічні форми / Б. Бунчук // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. – 2013. – Вип. 1. – С. 19–24.
2. Качуровський І. [Лист до Михайла Ореста від 30.4.48] // Качуровський І., Орест М. Из листування // Березіль. – Харків, 2018. – № 7–9. – С. 176–191.
3. Качуровський І. Метрика [Текст] : Підручник / І. Качуровський. – Київ : Либідь, 1994. – 116 с.
4. Качуровський І. Променисті силвети : лекції, доповіді, статті, есеї, розвідки / Ігор Качуровський. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – 766 с.
5. Качуровський І. Строфіка [Текст] : підручник для студ. філол. фак. вузів / І. Качуровський. – К. : Либідь, 1994. – 270 с.
6. Качуровський І. Українські поетеси // Українські вісті. – 1967. – Ч. 39-40 (24 вересня – 1 жовтня). – С. 5–7.
7. Качуровський І. Фоніка [Текст] : підручник для студ. філол. фак. вузів / І. Качуровський. – К. : Либідь, 1994. – 166 с.
8. Українка Леся. Вибрані твори : поезії, поеми, драматичні твори / Леся Українка. – К. : Дніпро, 1974. – 630 с.

УДК 821.161.2.09

Надія Колошук

доктор філологічних наук, професор,
Східноєвропейський національний університет
ім. Лесі Українки

КОНТРАВЕРСІЙНІ АСПЕКТИ ДІАСПОРНОЇ РЕЦЕПЦІЇ: ЛЕСЯ УКРАЇНКА У СПОГАДАХ І ЛИСТУВАННІ Ю.ШЕРЕХА- ШЕВЕЛЬОВА ТА І. КАЧУРОВСЬКОГО

У статті йдеться про рецепцію творчості Лесі Українки культурними діячами української діаспори – Ю. Шевельовим та І. Качуровським. Сутнісні риси цього дискурсу показові, поперше, відмінними від радянського лесезнавства умовами створення поза жорсткою тоталітарною цензурою, а по-друге,

тим, як вони характеризують не лише об'єкт, а й суб'єктів, чий надбання донедавна не були відомі широкій українській аудиторії. Для обох Леся Українка була класиком європейського рівня, хоча вони не були прихильними один до одного. Є вагомій підстави сумніватися в об'єктивності претензій І. Качуровського до Ю. Шевельова та інших старших критиків діаспори. Діаспорне середовище не було однотайним: протиборство цінностей, амбіцій, точок зору було в ньому неабияк гострим. Парадоксально, що Лесю Українку любили обоє. Обидва високо ставили її як драматурга; обох цікавили ті аспекти її творчості, які старанно обходилися або й викривлялися радянськими лесезнавцями – уболівання за долю колонізованої нації, ідеалістичний / релігійний світогляд, конфлікт митця з оточенням, визнання самодостатності мистецтва тощо.

Ключові слова: реценція, Леся Українка, Ю. Шевельов, І. Качуровський, мемуари, епістолярій, критика, контраверсія, канон.

Koloshuk N. CONTRADICTORY ASPECTS OF THE DIASPORA RECEPTION: LESIA UKRAINKA IN MEMOIRS AND CORRESPONDENCE BY Y. SHEREKH-SHEVELOV AND I. KACHUROVSKY.

In the article, the speech goes about the reception of work of Lesia Ukrainka by the cultural figures of the Ukrainian diaspora Y. Sherech-Shevelov and I. Kachurovski. Essential features of this discourse are indicative, firstly, by different from the Soviet literature science conditions of creation outside of rigid totalitarian censorship, and secondly, the way in which they characterize not only the object but also the subjects, whose achievements have not been known to a wide Ukrainian audience until recently. For both receptionists, Lesia Ukrainka was a classic of the European level, although they were not supportive of each other. There are strong reasons to doubt the objectivity of the claims of I. Kachurovsky to Y. Shevelov and other senior critics of the diaspora. Diaspora environment was not unanimous, because the confrontation of values, ambitions, points of view was very sharp in it. Paradoxically, Lesia Ukrainka was loved by both ones. Both critics put her high as a playwright; both of them were interested in those aspects of her

creativity, which were diligently treated or distorted by Soviet literary experts – suffering for the fate of the colonized nation, idealistic / religious outlook, artist's conflict with the environment, recognition of the self-sufficiency of art, etc.

Key words: reception, Lesia Ukrainka, Y. Shevelov, I. Kachurovsky, memoirs, epistolary, criticism, controversy, canon.

Рецепція творчості Лесі Українки культурними діячами української діаспори після Другої світової війни складалася окремо від рецепції в радянській Україні. Сутнісні риси цього дискурсу показові, по-перше, відмінними від радянських умовами створення поза жорсткою тоталітарною цензурою, а по-друге, – тим, як вони характеризують не лише об'єкт – одного з класиків української літератури, а й суб'єктів, чиї надбання донедавна не були відомі широкій українській аудиторії. Реципієнти, про яких ідеться, – один із засновників Мистецького Українського Руху / МУРу Юрій Шерех-Шевельов (1908-2002) та поет, перекладач, літературознавець Ігор Качуровський (1918-2012) із молодшої генерації воєнних утікачів, котрий опинився поза цим рухом.

Критичний діалог є боротьбою контраверсій і розвивається завдяки їм, аступінь суспільної свободи завжди і скрізь відносний. Як видно зі спогадів «Я – мене – мені... (і довкруги)» (Харків – Нью-Йорк, 2001), Ю. Шевельов зрозумів це не одразу, бо бачив Захід у контрасті з радянською системою і сприймав негативну сторону перебування у «вільному світі» досить болісно: *біль, покута, розчарування, помилка, вина* – чи не найвагоміші мотиви його спогадів та літературознавчих есеїв, які передували мемуарній книзі, а деякі увійшли в неї. У передмові до літературно-критичної збірки «Не для дітей» (Мюнхен, 1964) він висловив важливу і тверезу думку: «*В дійсності еміграція українська є така, як вона мусить бути, і дуже близька своєю структурою і своїм духовим образом до українства в Україні – і до кожного суспільства взагалі, а зокрема такого, що його національний гніт і національна зрада розмивали і розкладали сторіччями*» («Юрій Шерех (1941-1956). (Матеріали для біографії)») [10, с. 35].

У підсумковій критичній книзі І. Качуровського «Променисті силвети» (Мюнхен, 2002), яку він сам вважав «авторським підручником з історії української літератури» [«Від Автора»: 2, с. 29-31], є дві присвячені Лесі Українці статті (1970 та 1994 рр.), а також численні згадки в інших статтях та листуванні. Утверджений у нинішньому українському літературознавстві як прямий спадкоємець неокласиків (див. статті Леоніда Череватенка, Галини Гордасевич, дисертацію Олени Бросаліної та ін. від 1993 р.), Качуровський-критик тим самим став вагомою постаттю в лесезнавчому дискурсі, формованому науковцями діаспори, – зв'язною ланкою між ґрунтовними дослідженнями Лесі Українки в 1920-х роках (а це передусім дослідження неокласиків) та в незалежній Україні.

Натомість Ю. Шевельов у своїх літературно-критичних статтях відгукувався про апологетів неокласицизму серед діаспорян воєнної хвилі досить гостро, оскільки вважав, що літературно-мистецької «школи» неокласиків у 1920-х не було й вона штучно витворювалася вже тоді, коли гурток цих митців було знищено в СРСР, – міф поширювався тими, хто намагався витворювати нову споруду національного культурного канону, дбаючи передусім про своє в ній місце, а не про досягнення глибинних проблем у розвитку української культури (див. статтю «Легенда про український неокласицизм», 1944) [10, с. 92-139].

На перший погляд, особисті взаємини критиків не мають прямого стосунку до Лесі Українки (ставлення до неї повсякчас було шанобливим), однак досить промовисто характеризують тісний культурний осередок української діаспори, в якому цей дискурс розвивався. Цей віртуальний діалог нині бачиться одностороннім, до того ж у ньому є багато «людського, занадто людського». І. Качуровський вважав себе несправедливо недооціненим старшими колегами – зокрема Ю. Шевельовим – і неодноразово висловлював свої претензії [див. докладніше: 4, с. 281; 6, с. 31]. Натомість Ю. Шевельов ніяк не реагував на присутність Качуровського в літературному діаспорному світі; лише раз, абсолютно нейтрально й мимохідь, він згадав прізвище молодшого колеги у другому томі своїх спогадів [19, т. 2, с. 216]. Головними противниками справи, якій у перші роки

за межами України він віддався усім серцем, – створення МУРу – Шевельов показав у своїх спогадах критика Володимира Державина та поета й перекладача Михайла Ореста, шанованих І. Качуровським як авторитети й наставники. Із цими людьми Шевельова розділяли не лише особиста неприязнь (взаємна), а й принципові позиції. Це не завадило Ю. Шерехові-Шевельову з повагою писати про М. Ореста й В. Державина у критичних статтях та есеях повоєнного періоду («Стилі сучасної української літератури на еміграції», 1945; «Над озером. Баварія», 1948; «Зустрічі з Заходом», 1950; «Українська еміграційна література в Європі 1945-1949», 1953; «Оглядаючися назад», 1977); натомість у спогадах, опублікованих в останні роки життя, він дозволив собі відступити від своєї повсякчасної стриманості й об'єктивності, тим самим зробивши персонажів своєї мемуарної епопеї, яких бачив зблизька, живими й неповторними людьми.

Інакше поведився молодший фігурант цієї колізії. В епістолярній книзі І. Качуровського – Миколи Шкурка (Ніжин, 2016) через згадки про Ю. Шевельова простежується психологічний конфлікт, який Качуровському здавався значно ширшим і вагомішим, ніж ставлення конкретних людей до нього особисто – по суті, як вічний філософський конфлікт «батьки й діти»: *«...питання було про літературну долю не лише мою, а цілого мого покоління... <...> Мене просто не помічали – дивилися крізь мене й не бачили»* [4, с. 281]. Але з розрізнених мемуарних етюдів Качуровського, нині об'єднаних у збірці «Спомини і постаті» [3], бачимо, що конфлікт був швидше внутрішньо-психологічний, глибоко особистий; його походження – з дитячих та підліткових років, із неприкаяної юності на чужині. І. Качуровський від ранніх літ болісно й гостро переживав свої невдачі у дружбі («Спогад про фальшивого друга»)[3, с. 188-189], навчанні (у старості пам'ятав несправедливо поставлені шкільними вчителями оцінки й інші дитячі образи – нариси «На Василівській вулиці...», «Четверта школа і я»)[3], залицяннях (нарис «Стежка до високої музики», 2011) [3, с. 547] та будь-чому, що можна назвати життєвими успіхами. Однак не відносив «комплекс Набокова» («Ти – ніщо, а я – геній») [3, с. 204-205], характерний для мистецького середовища, до себе

самого, хоча й амбіцій не приховував. У вузькому діаспорному колі, та ще при такій настанові, йому вочевидь бракувало визнання, оскільки для досягнення якогось видимого успіху доводилося докладати надмірні зусилля, заробляючи на шматок хліба фізичною працею, і так тривало аж до переїзду з Аргентини до Мюнхена. Однак після повернення до Європи інтелектуальна праця виснажувала не менше: він зізнався, що писання «скриптів» упродовж тривалого часу назавжди забрало у нього здібність до епічної прози (нарис «Ретроспекція автора» до перевидання прозової діалогії «Шлях невідомого» в Києві, 2006).

У листі до чернігівського письменника й журналіста Станіслава Реп'яха із приводу його книги «А всередині – камінь (Ігор Качуровський)» (Чернігів, 2006), яку читав підготовленою до друку, І. Качуровський скрупульозно перерахував ряд помилок і неточностей; серед них вказує: «*На жаль, мій успіх обмежився лише Австралією. В Америці, Канаді та Зах[ідній] Європі командували "три Юрії"* [Шевельов, Лавріненко і Бойко-Блохін – із приміток до книги], *які не пускали мене в літературу*» [4, с. 158; див. також: 4, с. 191]. Ця формула – «не пускали в літературу» – повторюється кілька разів у різних джерелах і контекстах. Фактично І. Качуровський звинувачував «*трьох Юріїв*» у тому, що вони протидіяли розвиткові української культури в еміграції, не даючи шансів реалізуватися в ній молодим талантам. Але йдеться про 1979 рік (тобто рік публікації прозової книги Качуровського в Австралії), і заява «скривдженого» «*трьома Юріями*» виглядає сумнівною: чим вони могли «командувати», живучи кожен своїм життям на різних континентах? Певна близькість у стосунках Шевельова з Лавріненком та Бойком-Блохіним (її ступінь щодо кожного був різний) від кінця 1940-х років не була збережена настільки, щоб вони співпрацювали як єдина команда та ще й ділили вплив на літературу західної української діаспори в цілому – тим більше, що цього не було і в роки МУРу [див.: 5].

Вчинки й поведінку Ю. Шевельова значною мірою пояснює притаманний йому (так само з дитячих літ) психологічний «*комплекс другої парти*», про який він докладно написав у

першій книзі спогадів [9, т. 1, с. 41-43]. У свій заокеанський період Ю. Шевельов не міг та й не хотів бути провідним українським літературним критиком; звідси відсторонена, ніби йдеться про іншу людину, назва та подальші самохарактеристики в цитованій вище передмові: «Юрій Шерех скінчився 1956 року. <...> Шерех, як він народився 1941 року, не мав підстав існувати довше» [10, с. 35]. Діаспорне середовище було розпорошене після від'їзду багатьох українських емігрантів з Європи; головною сферою наукових інтересів Шевельова після розпаду МУРу в 1949 році стало мовознавство, і завоювати своє місце в науковому світі українському славістові було нелегко. Щоправда, Шерех-Шевельов і далі співробітничав з українськими літературними часописами; у 1978-1981 роках був головним редактором «Сучасності».

Оцінка професійного та наукового рівня обох Юріїв – Лавріненка й Бойка-Блохіна – у мемуарах Шевельова виразно скептична, хоча й позбавлена зверхності, бо про власну наукову кар'єру в 1960-1970-х роках він писав із тим самим нещадним скептицизмом (нарис «Мої зустрічі з Романом Якобсоном», 1988) [див.: 1, с. 394]. За великим рахунком, Ю. Шевельов виходив з оцінок спромоги українських учених-гуманітаріїв свого покоління перед цілим світом, а світ не помічав їх або намагався дискредитувати за «наводкою» спритніших представників тодішнього «руського мира», які викликали на Заході значно більше співчуття й довіри, ніж недобитки бездержавної, упослідженої нації. Кому боліли їхні клопоти?

Є й інші підстави сумніватися в об'єктивності претензій І. Качуровського до «Юріїв». Він повторює в листі 2012 р. в Україну, до молоді колеги Ольги Смольницької, звинувачення проти Шевельова (від плагіату й колаборантства з КДБ до вбивства М. Ситника в Чикаго 1959 р.) [див.: 4, с. 446-447], зліплені з чуток, пліток, чужих закидів і власних припущень. При всій скрупульозній вимогливості до себе як перекладача й науковця (завдяки науковому вишколу, пройденому в роки навчання в Курському педінституті), І. Качуровський був, очевидно, людиною експансивною та схильною до «категоричних тверджень» (М. Москаленко) [7, с. 162],

нездатною «піднятися вище від особистих неприхильних почувань» (Я. Мельник) [6, с. 31].

Експансивність виявилася і в міркуваннях І. Качуровського про Лесю Українку. Приклади вказав Михайло Москаленко у вже згаданій рецензії на перше видання книги «Променисті силвети» (2002): химерну оцінку ерудиції Лесі Українки, сумнівну «шкалу» вимірювання цінності її драм (зокрема «Блакитної троянди» та «Лісової пісні») й цілого доробку в порівнянні з іншими поетами світового масштабу, супутні «аксіоматичні» твердження про багатьох митців замість розважливої об'єктивності й доказовості [див.: 7]. З іншого боку, лесезнавчі розвідки Качуровського (до речі, високо поціновані І. Дзюбою [див. передмову до книги: 3, с. 14-18]) виявляють його надзвичайну ерудицію, глибоке знання матеріалу – він чудово орієнтувався на будь-якій сторінці Лесиної спадщини, від ранніх поезій до критики, перекладів, епістолярію; а крім поодиноких сумнівних «аксіом» повсякчас висловлював глибокі й точні спостереження, зокрема про дискусійні й досі риси її світогляду (стаття 1994 р. «До питання про релігійні моменти у світогляді Лесі Українки» [2, с. 89-98]).

Сформований в атмосфері російської культури, у вже зросійщеному Харкові, Ю. Шевельов з юності цінував Лесю Українку передусім за «європейськість» – вона була одним із тих «відкриттів», які в 1920-х роках стали поштовхом до формування його свідомо обраної української ідентичності [див.: 9, т. 1, с. 76]. Згодом, в окупованому німцями Львові 1943-1944 рр., Шевельов познайомився з діячем українського театру Володимиром Блавацьким (1900-1953), із яким був у приятельських стосунках до його ранньої смерті в еміграції, і написав про його виставу за двома п'єсами («На полі крові» та «Йоганна, жінка Хусова», долучивши постановку «Одержимої» у Львові 1943 р.) одну з перших та найглибших поза Україною лесезнавчих статей – «Театр Лесі Українки чи Леся Українка в театрі?» (Львів, 1943) [10, с. 379-389; див. також враження від вистав у спогадах: 9, т. 1, с. 380-382]. Це зразок блискучої театральної критики, в якій через аналіз сценічних інтерпретацій рецензент розкривав глибину шедеврів Лесі-драматурга, недоступну сучасному театрові й невідому світові поза Україною.

І. Качуровський ніде не згадував про зустрічі чи не-зустрічі з Шерехом-Шевельовим, але спогади свого опонента мав змогу читати або й читав (замітка «...І мій глек на капусту...», 2001) [див.: 3, с. 473-475], нічого присутнього про них не сказавши.

Оцінюючи поведінку фігурантів колізії Ю. Шевельов – І. Качуровський, неможливо не помічати гіпертрофованого самолюбства молодшого учасника. Очевидно, проблема виросла з цілей і завдань, які кожен із них ставив перед собою. На початку творчого шляху (який хронологічно збігається з коротким періодом МУРу) в амбітного молодого поета першорядною метою було самоствердження, адже в еміграцію він потрапив без літературного доробку, щойно закінчивши свою радянську освіту; ніяких заслуг за ним організатори МУРу не знали і знати не могли. Перша збірка його віршів «Над світлим джерелом» вийшла в австрійському Зальцбургу 1948 року, коли більшість українських емігрантів *сиділи на валізках* (за його ж виразом в «Автобіографії творчій», книга «Спомини і постаті») або роз'їхалися з повоєнних таборів Ді-Пі й МУР перестав існувати через неможливість комунікації. Вражене самолюбство митця, змученого *страхами і злиднями* (за його ж виразом) [див.: 8], давалося взнаки через багато років, коли Качуровський продовжував дискредитувати своїх гаданих супротивників навіть після їхньої смерті.

Ю. Шевельов опинився у вирі організаційних заходів українського культурного життя в Ді-Пі волею обставин, і його особисті старання були спрямовані на те, щоб мистецька організація не перетворилася на «болото», на сприятливе для графоманів та епігонів середовище. Через це провідники МУРу запрошували до організації не всіх, хто мав претензії на літературну кар'єру. Пізніше Ю. Шевельов визнав, що не лише його власні заходи – будь-які зусилля запобігти розростанню, а потім розпадові організації були б марними, та й сам принцип відбору учасників руху був хибний: «МУР був створений за засадою елітарності. <...> Принцип елітарності лишався порожнім словом на папері» [9, т. 2, с. 62-63]. Додавався й політичний конфлікт – недовіра між «східняками» (ті, що втекли з території СРСР) та «західняками» (з території колишньої Польщі та Чехословаччини), про який неодноразово згадував і

Качуровський [3, с. 239, 244, 252-254]. Однак Шевельов, усупереч очевидному, довго не визнавав впливу цієї обставини на МУР. Добачити в оточенні Володимира Державина та Володимира Шаяна, які викликали в нього недовіру й неприязнь, їхніх молодих симпатиків як талановитих людей (серед них і Качуровський), Ю. Шевельов був неспроможний. Однак у другому томі мемуарної діалогії розширилося коло молодших представників літературного життя в еміграції – Леонід Полтава, Леонід Лиман, Яр Славутич, Олекса Ізарський, Олекса Веретенченко, Микола Понеділок, Євген Гаран тощо, – яких Шерех-Шевельов від початку своїх критичних та мемуарних писань про МУР показував досить приязно, а головне – виразно, яскраво. Характерно, що він не мав претензій на особливу їхню повагу до себе як критика чи наставника; його книга має знакову посвяту: *«Учням, що були, самі того не знавши, вчителями»*[9, т. 1, с. 6], – і повторений у кожному томі епіграф: *Docendo discimus* / з лат. «Навчаючи – навчаємося» (за Л. А. Сенекою).

Діаспорне письменство стало невід'ємною частиною історії української літератури минулого століття. Особисті вподобання, смаки й упередження мусимо враховувати, коли дивимось очима діаспорних реципієнтів на наших класиків та й загалом приймаючи їхню спадщину. Не в усьому поділяючи ці смаки, пам'ятаємо заслуги діаспорян перед рідною культурою: завдяки їм вона не втратила живої тяглості й не піддалася муміфікації через комуністичну ідеологію, зберегла життєздатність та опірність в епоху нищівного радянського русифікаторства. Однак не варто перетворювати їх самих на ікони, не добачати нюансів неоднозначної поведінки чи їхніх тверджень про себе й інших.

Література

1. Забужко О., Шевельов Ю. *Вибране листування на тлі доби 1992-2002: з додатками, творами, коментарями, причинками до біографій та іншими документами*. Київ: Висока Полиця, ВД Факт, 2011. 504 с.

2. Качуровський І. *Променисті силуети: лекції, доповіді, статті, есеї, розвідки / передм. Михайла Слабошпицького*. Київ: Вид. дім «Киево-Могилянська академія», 2008. 766 с.

3. Качуровський І. *Спомини і постаті / упоряд. О. Бросаліна; передм. І. Дзюби і О. Бросаліної. Київ: Кліо, 2018. 606 с.*
4. Качуровський І., Шкурко М. *Листування. 1994-2013. Мюнхен – Ніжсен / упоряд. Микола Шкурко; передм. і приміт. Олени О'Лір. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2016. 656 с.*
5. Лавріненко Ю., Шерех Ю. *Листування 1945-1949 / упоряд. Тамара Скрипка; передм. Альберт Кіпа. Київ: Хроніка 2000, 2015. 304 с.*
6. Мельник Я. «З УВУ лучить мене багаторічний зв'язок»: Ігор Качуровський і Український вільний університет // *Наш український дім: науково-популярний часопис для вчителів України та діаспори. Ніжин, 2018. № 2. С. 29-36.*
7. Москаленко М. *З мюнхенських наукових студій: рец. на: Ігор Качуровський. Променисті силвети. Лекції, доповіді, статті, есеї, розвідки. Мюнхен, 2002. 797 с. // Всесвіт. 2004. № 9-10. С. 161-163.*
8. Олена О'Лір. *Ігор Качуровський. З епістолярію (До 99-ї річниці від дня народження Поета) [Електронний ресурс] // Рівнодення: Літературно-мистецький портал. Дата публікації: 01.09.2017. Режим доступу: <http://rivnodennya.in.ua/olir/igor-kachurovskij-z-epistolyariyu-do-99-yi-richnytsi-vid-dnya-narodzhennya-poeta/> (дата доступу: 17.03.2019).*
9. Шевельов Ю. (Юрій Шерех) *Я – мене – мені... (і довкруги): спогади [у 2 т.] Харків; Нью-Йорк: вид. часопису «Березіль», вид-во М. П. Коць, 2001. Т. 1: В Україні. 429 с.; Т. 2: В Європі. 304 с.*
10. Шерех Ю. *Пороги і Запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології. Три томи. Т. 1 / упоряд. та приміт. Р. М. Корогодського. Харків: Фоліо, 1998. 608 с.*

УДК 821.161.2.09

Світлана Кочерга

доктор філологічних наук, професор,
Національний університет «Острозька академія»

ЄВРОПЕЇЗМ ЛЕСІ УКРАЇНКИ У СВІТЛІ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ СТУДІЙ НАТАЛІЇ ІЩУК-ПАЗУНЯК

У статті розглянуто внесок Наталії Іщук-Пазуняк, нащадка роду Шульгиних, в розвиток студій, присвячених Лесі Українці, та популяризацію творчості письменниці. Висвітлено дружні зв'язки родин Косачів та Шульгиних. Основним вектором досліджень Наталії Іщук-Пазуняк як літературознавця